

KONFERENCIJOS IR SEMINARAI

POLITINIS LYDERIS: ASMENYBĖ IR ELGSENOS YPATUMAI

*Vilniaus universiteto Tarptautinių santykių ir politikos mokslų
instituto, Lietuvos psichologų sąjungos ir Fridricho Naumano fondo
seminaras, 1996 m. birželio 22 d.*

ISSN 1392-1681

FENOTIPINĖ POLITINĖS ELGSENOS INTERPRETACIJA

VYTIS VILIŪNAS

Pranešime parodytas ryšys tarp genetiškai determinuotos žmogaus psichologinės konstitucijos ir jo politinės elgsenos ypatumų. Argumentuojama, kad psichiatrijos literatūroje aprašomi psychopatijų ir akcentuacijų tipai traktuotini ne kaip patologijos atvejai, o kaip kraštutiniai normos variantai. Aprašyti keturi tokie konstituciniai variantai, linkę į politinę veiklą: epileptoidinis, paranoinis, isteroidinis ir hipertiminis. Išanalizuota jų biologinė prigimtis bei politinės elgsenos specifika.

Politologinėse studijose paprastai aptariama jau susiklosčiusi, realiai pasireiškianti politinė elgsena, tikslinami jos tipai (pvz., autoritarinis, demokratinis), jų požymiai, socialinės prielaidos, pasekmės ir pan. Aišku, kad tolesniam tokios elgsenos supratimui pravartu pasigilinti į psichologinę ir net biologinę jos prasmę: vidinius skatulius, filogenetines šaknis, ontogenetinę raidą. Kadangi taip žvelgiant į problemą išryškėja politinės elgsenos ir gam-

Vytis Viliūnas - socialinių mokslų habilituotas daktaras, Maskvos valstybinio universiteto Psichologijos fakulteto profesorius.

Pranešimas parengtas, remiant G. Soroso įsteigtam fondui *Kultūrinė iniciatyva*.

© Vytis Viliūnas, 1996

tinių žmogaus tipų ryšys, pradžioje bus glaustai pateikti duomenys apie tų tipų interpretaciją ir esmę.

1. Psichopatijų ir akcentacijų problema

Tarp esančių tipologinių aprašymų, skirstančių žmones ne pagal įgytas, kultūros sąlygotas savybes, o pagal genetiškai sąlygotą prigimtį, pats, be abejo, išsamiausias ir pilniausias - psichopatinių nukrypimų aprašymas. Duomenys apie juos pradėti kaupti nuo pirmojo "moralinio pamišimo" (vėliau pavadinto psichopatija) apibūdinimo praėjusio amžiaus viduryje¹ ir tebekaupiami iki šiol². Rimas šių duomenų trūkumas - jų patloginė, kaip manoma, kilmė, tai gi, ir teisėta dvejonė dėl to, ar tinka juos taikyti normos atžvilgiu. Šiam klausimui nušviesti bus naudinga susipažinti su psichopatijų tyrimo bei aptarimo literatūroje pagrindiniais rezultatais.

1. Psichopatijomis dažniausiai vadinami (a) pastovūs, (b) totališkai pasireiškiantys, (c) socialiai dezadaptyvūs patloginiai nukrypimai tokių asmenybės savybių, kaip motyvacija, charakteris, temperamentas; kartais dar nurodoma (d) genetinė tokių nukrypimų determinacija (kuri gali pasireikšti kaip polinkis tam tikram asmenybės vystymuisi) ir (e) jų unikalumas, nesutapimas su kitų psichinių sutrikimų požymiais. Tenka pripažinti, kad mėginant panaudoti šiuos lengvai formuluojamus kriterijus praktikoje, kyla aibė neaiškumų.

2. Nors kraštutinė psichopatinių savybių išraiška traktuojama kaip psichopatologijos atvejis, daugelis autorių pabrėžia, kad tos pačios savybės, tik švelniau išreikštos, būdingos visiems žmonėms ir, kaip buvo rašoma Lietuvoje dar 1930 m., "žodis psichopatija nereiškia atskiros proto ligos, bet vartojamas išreikšti tam tikrus psichinius sutrikimus. <...> Sunku tikrai nustatyti rubežius, kur baigiasi normalumas, o kur prasideda nenormalumas"³. Šiek tiek kitaip aiškios ribos tarp normalaus žmogaus ir psichopato nebuvimą pabrėžia P. Gannuškinas: "Neryškiai išreikštos vienos ar kitos psichopatinės savybės būdingos beveik visiems "normaliems" žmonėms. Kuo žymiau išreikštas asmens individualumas, tuo ryškesni jam būdingi psichopatiniai bruožai. Nenuostabu, kad tarp ypatingai gabių žmonių ...neabejotinų psichopatų yra gana daug"⁴. Šie žodžiai rodo, kad psichopatija, netgi traktuojama kaip patloginis reiškinys, kartais gali būti teigiama ir pageidautina savybe. Vis plačiau vartojama sąvoka

“akcentuacija”⁵, žyminti tokius pat, kaip ir psichopatija, tik silpniau išreikštus nukrypimus, faktiškai tapo palaiptinio perėjimo nuo normos prie “patologijos” terminologine fiksacija: akcentuantas - žmogus su jau pastebimais nukrypimais, bet dar ne psichopatas.

3. Taip pat nėra aiškios ribos, skiriančios psichopatijos atvejus nuo kito pobūdžio nukrypimų, todėl šalia “klasikinių”, daugelio autorių pripažįstamų psichopatijos tipų (pvz., cikloidinė, schizoidinė, isteroidinė, epileptoidinė, paranojinė ir kt.) yra ir tokių, kurios išskiriamos tik vienoje kitoje klasifikacijoje⁶. Psichopatijos tipų įvairovė ir skiriamųjų požymių neaiškumas sukelia įspūdį, kad ši nozologinė kategorija “...naudojama kaip šiukšlių pintinė, į kurią sumetami visi kitaip neidentifikuojami asmenybės nukrypimai”⁷.

4. Daugiausia abejonių dėl patologinės psichopatijų interpretacijos teisėtumo sukelia socialinės dezadaptacijos (c) kriterijus, kadangi jis sieja šią psichodiagnostinę kategoriją ne vien su psichinio nukrypimo pobūdžiu ir intensyvumu, bet ir su socialinėmis sąlygomis, tą nukrypimą priimančiomis arba atmetančiomis: “Dauguma iš to, kas šiuolaikinėje aplinkoje gali būti siejama su psichopatijomis, kitame laikmetyje (Renesansas), kitoje vietovėje (Pietų kraštuose) ar kitoje kultūroje (Lotynų Amerikos gentyse) jokiū būdu nebuvo ir nėra traktuojama kaip kažkas nenormalaus”⁸. Pagal psichiatrijos klasiko K. Schneiderio ironišką apibrėžimą, psichopatas - tai žmogus, taikos metu laikomas kalėjime. Dėl tokios dvigubos psichopatijų determinacijos (žmogaus savybės ir vienaip ar kitaip jas vertinančios socialinės sąlygos) šis terminas vis plačiau imtas keisti kitu - *sociopatija*, pabrėžiančiu ne tiek žmogaus, kiek jo prisitaikymo prie visuomenės nukrypimą.

5. Visi nurodyti keblumai, susiję su idėja apie psichopatiją (sociopatiją) kaip apie ypatingą psichopatologinį sutrikimą, negalėjo nesukelti tam tikro nusivylimo, galų gale privertusio tos idėjos atsisakyti. Aišku, simptomai ir sindromai, kuriuos anksčiau apibendrintai žymėjo psichopatijos sąvoka, nuo tokio atsisakymo neišnyko; tačiau jie prarado vienijančią interpretaciją ir šiuolaikiniuose oficialiuose psichinių susirgimų sąrašuose (DSM-3, DSM-4) nozologiškai išskirstyti kaip nepriklausomi elgsenos, nuotaikos arba asmenybės sutrikimai⁹.

Manau, kad paminėti duomenys akivaizdžiai rodo, jog psichopatijų interpretacija nėra vien psichiatrijos kompetencija ir kad jas tikslinga traktuoti kaip kraštutinius normos variantus, kon-

centruotai, kartais sukarikatūrintai atskleidžiančius tai, kas apskritai būdinga žmogui. Tai seka ir iš pliuralistinio biologinės rūšies supratimo¹⁰, pagal kurį tos pačios genetinės informacijos, perduodamos iš kartos į kartą (genotipo), pagrindu gali išsivystyti gana įvairios fenotipinės “modifikacijos”, skirtos ypatingoms gyvenimo sąlygoms arba ypatingoms funkcijoms jame vykdyti. Psichopatijos ir yra tokios “modifikacijos”.

2. *Gamtiniai politinės elgsenos tipai*

Tarp plačiai pripažįstamų psichopatijos ir akcentuacijos tipų yra keletas turinčių savybes, skatinančias žmogų aktyviai veikti kitų žmonių ar grupių atžvilgiu. Nepaisant to, kokioje gyvenimo sferoje pasireiškia tokia veikla (be politinės dar profesinėje, religinėje ir kt.), ji visuomet pasižymi būdinga tam tipui specifika, kurią žinant, galima geriau suprasti veikiančio žmogaus tikslus, tobuliau prognozuoti tolesnius veiksmus. Toliau bus apžvelgti tokie tipai ir jų politinės veiklos ypatumai bei pasekmės.

1. *Epileptoidas* pagal biologinę paskirtį - kovoti, aiškintis savitarpio santykius ir (jei pavyksta nugalėti) vadovauti linkęs individas, potencialus bandos vadas, dominuojantis patinas. Žmogus kilęs iš grupėmis gyvenančių gyvūnų, todėl jam būdinga sudėtinga tarpusavio santykius palaikančių psichinių mechanizmų sistema. Epileptoidas - tai žmogus su itin išreikštu dėmesiu pavaldumo santykiams, nenuilstantis kovotojas dėl aukštesnės padėties hierarchijoje, susiklostančioje tarp individų, nepraleidžiantis progos patraukti kitus savo valiai. Tokį paskyrimą atitinka jų emocinės sferos bei valios ypatumai: jie aktyvūs, agresyvūs, impulsyvūs, įtarūs, užgaulūs, jiems būdingos neapykantos, įtūžio (dažnai - nemotyvuoto), keršto, pavydo emocijos, ryžtas ir įnirtingumas, siekiant pergalės. “Visuomet reikalaujantys nuolaidumo ir pavaldumo jie patys, priešingai, visai nepakelia įsakmaus tono, nedėmesingumo, pastabų ir priekaištų savo atžvilgiu”¹¹. Paprastai jie - palyginti menko dorovinio išsivystymo, abejingi kitiems žmonėms, nors mėgsta įžvelgti jų trūkumus: “Simpatijos ir užuojautos jausmo, sugebėjimo įsijausti į kitų pergyvenimus jie neturi”¹².

Epileptoidiniai bruožai gali pasireikšti gana anksti: “Tokie vaikai mėgsta kankinti gyvūnus, kitiems nematant mušti ir erzinti mažesnius ir silpnesnius, tyčiotis iš bejėgių ir nesugebančių duoti

atkirčio. Vaikų kolektyve jie pretenduoja būti ne paprastu lyderiu, o valdovu, nustatančiu savas žaidimų ir santykių taisykles, visiems viską ir tik savo naudai diktuojančiu¹³. Jeigu toks vaikas žemo intelekto arba auga asocialioje aplinkoje, jo epileptoidiniai bruožai taip ir lieka primityvaus fizinių santykių aiškinimosi lygyje. Silpnėsi iš jų tampa nuolat besivaidijančiais mizantropais, stipresni ir aktyvesni - dažnai atsiduria tarp nusikaltėlių. Pastarųjų socialinė terpė - savotiškas epileptoidų kolektojus; tai rodo ten viešpataujantys santykiai: jėgos kultas, nuožmumas, griežta santykių hierarchija, žiaurios baudmės jos pažeidėjams.

Esant normalioms vystymosi sąlygoms epileptoidiniai bruožai socializuojasi: žmogus supranta, kad visuomeninio gyvenimo sąlygomis reali valdžia kitų žmonių atžvilgiu įgyjama ne per fizinių santykių aiškinimą, o naudojant tokius valdžios "įrankius", kaip pasiekimai, autoritetas, informacija, "komanda" ir kt. Kartais aistra valdyti kitus, susiliejęsi su supratimu, kad tam reikalingas vienoks ar kitoks "įrankis", tampa paradoksalaus epileptoidinio "hipersocialumo" priežastimi - tokiais atvejais jie būna darbštūs ir kruopštūs, paslaugūs ir pedantiškai pareigingi, nors viduje - "šykštuoliai, farizejai ir veidmainiai"¹⁴.

Vienas iš efektingiausių valdžios "įrankių" - grupavimasis, pastangų kovoje dėl jos vienijimas. Epileptoidas ypač linkęs jį naudoti. Jis turi dar vieną paradoksalią savybę, priešingą dominuojančiam norui valdyti kitus. Tai - sugebėjimas paklusti užimančiam aukštesnę hierarchinę padėtį asmeniui, sutikimas būti valdomu stipresnio, ypač jei tai dar ir naudinga. Esminio prieštaravimo čia nėra. Juk kariškis, reikalaujantis aklo paklusnumo iš pavaldinių, turi, jeigu jis nuoseklus, taip pat akiai klausyti savo vadų. Dažnas iš epileptoidų yra ne tiek asmeninės valdžios, kiek valdžios idėjos fanatikas. "Tvarka" būna jiems mėgstamiausias žodis, turintis beveik magišką vertę. O tvarką žmonių santykiuose jie supranta kaip griežtai hierarchizuotą pavaldumą, kaip pagarbą jėgai, kuriai paklusdami jie nesijaučia žeminami. Ten, kur tas pavaldumas pateisintas (pavyzdžiui, vadinosiose jėgos struktūrose), epileptoidai neblogai jaučiasi ir tvarkosi: "Simpatijos jiems nejaučiamos, jų valdžia pagrįsta baime. Jie dažnai puikiai jaučiasi griežtos disciplinos sąlygomis, mokėdami įtikti vadovams, įsigyti privilegijų, užimti formalius postus, suteikiančius jiems valdžią, išnaudoti kitus ir padėti savo naudai"¹⁵.

Politinė kova kaip kova dėl valdžios tiesiogine prasme epilep-

toidams yra viena iš didžiausių pagundų. Joje jie turi nemaža privalumų. Pirmiausia jie įsijungia į ją jau turėdami nemažą kovotojo-profesionalo patyrimą. Jis dažnai pradedamas kaupti nuo paauglystės, aktyviai dalyvaujant jaunimo grupuočių tarpusavio vaiduose. Kova tarp grupuočių psichologiškai identiška politinei kovai. Neatsitiktinai, prasidėjus pertvarkai, aukštus politinius postus Tadžikijoje, Gruzijoje, Čečėnijoje užėmė kriminalinio pasaulio autoritetai. Iš patyrimo epileptoidas gerai žino, kad vienas lauke - ne karys, todėl politinėje kovoje jis ieško stiprios komandos, organizuotos pagal jo prigimtį: joje turi dominuoti sutelktumas, pagarba tvarkai ir disciplinai, paklusnumas lyderiui. Suprantama, kad epileptoidams susitelkus į tokią komandą, ji tampa vienu iš rimčiausių kandidatų pergalei pasiekti.

Epileptoidas - valdžios, o ne idėjos gerbėjas, todėl iš tikro jis dažnai būna abejingas deklaruojamai, kartais labai garsiai politinei platformai. Minėtas menkas jo dorovinis išsivystymas pasireiškia cinišku įsitikinimu "teisinga tai, kas suteikia valdžią", kuris, aišku, yra nebūtinai įsisąmonintas. Toks psichologinis politinių pažiūrų pagrindas leidžia labai lengvai, net kontrastiškai jas keisti. Politinėje kovoje šita savybė gali būti vertinama tiek neigiamai - kaip neprincipingumas, tiek teigiamai - kaip lankstumas.

Pagal savo psichologinę prigimtį epileptoidai - muskulų politikai. Elektoratą patraukia žadama "tvarka", kuriai palaikyti jie nedvejodami griebiasi brutalių priemonių. Laimėjus kovą, jiems būna sunku suprasti ir susitaikyti su tuo, kad pralaimėjusieji tebeturi savo nuomonę ir gina savo teises, todėl, susidarius galimybei, nuo jų atsikratoma. Epileptoidinės dvasios politinė pakraipa linkusi į totalitarizmą: J. Stalino, A. Hitlerio, S. Husseino režimai iliustruoja aukščiausią tokios dvasios įkūnijimą. Prisimenant biologinę žmogaus prigimtį, tokių režimų stabilumas darosi mažiau stebėtinas. Ne tik epileptoidas gamtos sutvertas tam, kad palaikytų bandoje hierarchizuotą discipliną, bet ir daugelis eilinių bandos narių parengti būtent tokiai tarpusavio santykių organizacijai. Jie yra pasirengę akiai paklusti "vadui", konformistiškai elgtis taip, kaip visi. Taigi, nuolat istorijoje atsirandantys totalitarizmo židiniai traktuotini kaip duoklė biologinei žmogaus prigimčiai, parengusiai žmogų gyventi pagal gyvulių bandos organizacijos dėsnius. Gerai žinomas kriminalinio pasaulio suaktyvėjimas žlungant totalitariniams režimams paaiškinamas būtent tuo, kad biologinės dvasios skleidė-

jai - epileptoidai - neberanda sau vietos demokratėjančiose oficialios valdžios struktūrose ir pradeda telktis į alternatyvias valdžios struktūras, organizuotas pagal jų mėgstamus jėgos, hierarchijos, tvarkos, disciplinos principus.

2. *Paranoinei* psichikos konstitucijai taip pat būdingas kovingumas, bet jis kito pobūdžio. Paranoiką skiria savojo “aš”, dažnai siejamo su kokia nors idėja ar išradimu, aukštinimas. Nedvejodamas dėl savo pranašumo, paranoikas įsitikinęs, kad viskas, prie ko jis vienaip ar kitaip prisiliečia, įgyja absoliučią vertę; tai gali būti pasaulėžiūra, politinė, mokslinė ar religinė idėja, įvairūs kūriniai ir pan.

Skleisdamas savo idėjas, gindamas jas, jis demonstruoja visišką atsidavimą, stebinantį atkaklumą ir ryžtą, kartais aukodamas savo gyvenimą, sveikatą, šeimos gerovę ir kt.: “Įgyvendindamas savo sprendimus, paranoikas nesustos prieš nieką; jis neišgyvena dėl pasitaikančio tų sprendimų žiaurumo, jo neveikia artimųjų prašymai ir net valdančiųjų grasinimai. Be to, jis niekad, įsitikinęs savo teisingumu, patarimų ir neklausia, nenusileidžia įtikinimams, nekreipia dėmesio į protestus”¹⁶. Žmonės, nepripažįstantys jo vertybių, “maštantys kitaip nei jis, geriausiu atveju - tiesiog kvaili, blogiausiu - tampa asmeniniais priešais”¹⁷, su kuriais kovojant nesiskaitoma su priemonėmis. Tinka viskas: šmeižtas, apkalbos, šantažas, teismai, skundai, moralinis ar fizinis sunaikinimas.

Biologinė paranoiko paskirtis - fanatizmas gerąja prasme. Kiekvienam žmogui gali kilti tikslų (pasistatyti namą, žymiau pasistumėti pirmyn mene, politikoje, sporte ir pan.), kuriems pasiekti įprastų kasdienių pastangų nepakanka. Tuomet tenka arba tokių tikslų atsisakyti, arba maksimaliai, būtent fanatiškai susitelkti, laikinai pamirštant kitą gyvenimą ir tenkinant tik būtiniausius poreikius. Paranoikas - tai žmogus, nuolat esantis tokioje fanatiško sutelktumo būsenoje. Gyvenime esti tikslų, iš viso nepasiekiamų eilinio individo jėgoms; paranoikas skirtas tokioms neeilinėms, pasiaukojančioms pastangoms. Suprantama, kai paranoinės savybės panaudojamos nereikalingiems arba nepageidaujamiems tikslams, toks žmogus tampa įkyriu arba visai nepakenčiamu aplinkiniams.

Būtent paranoikai dažniausiai tampa politiniais fanatikais ir ekstremistais, būtent jie daugiausiai įkaitina politinių batalijų atmosferą. Turėdami polinkį kovai ir priešgyniavimui, būdami įtarūs, visur įžvelgdami dažnai išsigalvotą priešišumą, niekada net smulkmenų neatleidžiantys ir progos kerštui nepraleidžiantys - jie tarsi

sutverti politiniams vaidams. Kartais tai būna reikalinga: dėl savo savybių paranoikai iškelia į dienos šviesą tai, kas pagal susitarimą ar iš atsargumo slepiama ar nutylima, tuo priversdami atsargiau elgtis pernelyg atsipalaidavusius priešininkus. Tačiau dažniausiai jų ekstremizmas ir etikos nepaisymas sukelia oponentų susierzinimą ir panašaus pobūdžio atsakomuosius veiksmus, taigi, išprovokuoja politinius skandalus ir rietenas.

Politinės kovos sėkmė priklauso ne tiek nuo paranoiko atkaklumo ir įdėtų pastangų, kiek nuo jo ginamų idėjų savaiminio populiarumo. Būdami išdidžiais, nedvejojančiais pamokslautojais arba susierzinusiais ir įkyriais savo vienintėlės, aišku, teisingos idėjos skleidėjais, paranoikai patys savaime ne tik nesutelkia apie save žymesnės bendraminčių grupės (nors gali turėti sektantiškai prisiriusią svitą), bet kartais net atgraso nuo savęs ir savo įsitikinimų žmones. Tačiau, jeigu idėja sutinkama palankiai (kaip išnaudojimo panaikinimo idėja 1917 m. Rusijoje) - paranoikų atsidavimas ir entuziazmas gali efektyviai pasitarnauti jai platinti. Yra dar vienas veiksmingo šių savybių panaudojimo atvejis "kol tarp paranoiko ir aplinkinių nesusiklosto atviras priešiškas, jis gali būti labai naudingas darbuotoju; <...> tuomet jo veikloje pasireišk visam jam būdingas atkaklumas, sistemingumas, kruopštumas, pedantiškumas"¹⁸. Būdamas dar neturinčiu patyrimo jaunuoliu arba mėginamas jėgas naujoje, dar nepažįstamoje srityje, taigi, dar neturėdamas pagrindo savo pranašumui rodyti, paranoikas kurį laiką gali pritapti prie ryškesnės asmenybės ar žmonių grupės ir energingai propaguoti jų idėjas. Tokiems bendražygiams jis - uždelsto veikimo bomba. Įsigijęs patyrimo, nusprendęs, kad vienminčiams trūksta pasiaukojimo ir atkaklumo, jis greitai įsitikina savo pranašumu ir, jei nesulaukia pripažinimo, pradeda skaldomąją kovą.

3. *Isteroidą*, kaip dar vieną linkusį reikštis politikoje tipą, aprašyti lengva dėl to, kad dominuoja viena jo savybė - noras bet kokia kaina atkreipti į save dėmesį. Tai - žmogus-aktorius, kuriam visi kiti žmonės - žiūrovai. Pagal biologinę paskirtį dėmesio, pripažinimo, efektingo pasirodymo prieš kitus noras - natūrali žmogaus savybė. Tą norą išnaudoja, pavyzdžiui, suaugusieji, girdami ar peikdami vaiką už elgesį; tuo noru grįžta visa kosmetikos industrija. Daugeliui biologinių rūšių poravimosi metu būdinga demonstratyvi elgsena - noras atkreipti į save dėmesį jėga, grakštumu, šokiais, giesmėmis, spalvomis ir kt. Ir žmogaus isteroidiškumas paūmėja brandos amžiuje -

kai jaunuoliui pasidaro labai svarbu, ką apie jį galvoja kiti, kaip jis atrodo ir kt. Taigi, isteroidas skiriasi nuo kitų žmonių tik tuo, kad ši jo savybė išreikšta maksimaliai ir užgožia kitas.

Isteroidą traukia scena, žmonių susitelkimai, tribūna, todėl - ir politika. Nuo mažų dienų pratęs pasirodyti, mokėdamas persikūnyti, dažnai turėdamas šmaikštuolio talentą, jis nedvejodamas puola į politines diskusijas, kartais sugebėdamas ilgą laiką sukelti sau neformalų dėmesį: "Turėdami gerą intuityvią grupės nuotakos, dar tik besikaupiančių ir gerai neįsisąmonintų norų bei siekių nuojautą, isteroidai gali tapti pirmaisiais jų skelbėjais. <...> Įsikarščiavę, apimti ekstazės, įkvėpti žiūrinčių į juos akių, jie gali išjudinti kitus, net demonstruoti beribį ryžtą ir drąsą. Tačiau jie tampa vadovais visuomet tik valandai - susidūrę su netikėtais sunkumais sugniūžta, lengvai išduoda draugus"¹⁹. Sukelti ir išlaikyti dėmesį padeda dar vieną jų savybę: įtaigumas ir savitaiga, didelis patiklumas tam, kas pageidautina. Kadangi pageidautina tai, kas atkreipia žmonių dėmesį, isteroido politinė lemtis - populizmas. Pajutęs, kad kokia tezė patinka žmonėms (pavyzdžiui, "paleisime kolūkius ir už trejų metų gyvensime kaip Olandijoje"), isteroidas greitai ja pats patiki ir, ją tiražuodamas, didina savo populiarumą.

Atėjus laikui vykdyti pažadus, isteroidas dažniausiai sukelia tokį pat stiprų, kaip ir susižavėjimas, nusivylimą. Jis nėra veiklos žmogus ir iš tikro nelabai pažadų vykdymui rengėsi. Iš pašaukimo būdamas individualistas, jis paprastai neturi ir patikimos komandos, kuri galėtų jam padėti. Todėl realioje vykdomojoje valdžioje isteroidas ilgai neužsilaiko. Kas kita - teisinė valdžia: visuose parlamentuose yra žmonių, triukšmaujančių dėl paties triukšmo, dėl efekto, dėl atkreiptos TV kameros. Jiems daugiausiai tinka tapti chroniškais opozicionieriais, efektingai nurodančiais trūkumus ir populistiskai juos sprendžiančiais.

Isteroidinių savybių itaką politinės veiklos pasireiškimams rodo aukštinantys nugalėjusius politikus diplomatiniai ritualai, kruopštus kiekvieno jų žingsnio ir žodžio vaizdavimas visuomeninėse informavimo priemonėse, privalomas pavaldiniams portretų garbinimas ir pan. Suprantama, kad tai galima paaiškinti tradicijomis, diplomatinio protokolu, tačiau lieka klausimas - *o kodėl jie tokie?* Epileptoidas, turėdamas įgimtą aistrą kovoti dėl visko, kas jam atrodo "sava" arba, prisiminkime A. Nevzorovą, "mūsų", nebūtų geruoju atidavęs net mažiausio žemės lopelio. Isteroidas tam, kad taptų

vienu iš žinomiausių žmonių planetoje, leido subyrėti, ir dėkui jam už tai, iškėlusiai jį imperijai.

“Dainuojančią revoliuciją” psichologiškai tiksliau būtų vadinti isteroidine revoliucija. Visi susigraudinę klausėmės šmaikštuolių ateities vizijų ir žavėjomės, kad į mus žiūri visas pasaulis. Rimtesniam vizijų įgyvendinimo apmąstymui ir planavimui nebelikdavo laiko.

4. *Hipertiminis* tipas pasižymi trykstančia energija, visuomet gera nuotaika ir savijauta, mokėjimu ir noru lengvai užmegzti kontaktus su kitais žmonėmis, sužavėti juos: “Visuomenėje hipertiminis asmuo - nuostabus, visų žvilgsnius pritraukiantis ir visus žavintis pašnekovas. <...> Tokie žmonės neatsibosta, jų kalboje daug sąmojo ir šmaikštumo, jie niekada ilgai nešneka viena tema”²⁰. Anot vokiečių psichiatro E. Krepelino, jie - žavūs, nors dažnai netolygiai talentingi asmenys, stebinantys aplinkinius savo psichikos lankstumu ir įvairiapusiškumu, minčių turtingumu, dažnai - meniniais sugebėjimais, geraširdiškumu ir jautrumu kitiems²¹. Pavydėtina tokių asmenų savybė - puiki orientacija situacijoje. Dėl mažai išreikšto nerimo jie niekuomet nepasimeta, priešingai - nepalankios aplinkybės juos mobilizuoja, jie lengvai suranda kebliausių situacijų sprendimą.

Toks teigiamas ir malonus pirmasis sukeltas hipertimiko įspūdis. Antroji, mažiau žavi hipertiminio asmens pusė paprastai išryškėja vėliau, kai tenka su juo turėti dalykiškų reikalų arba tiesiog atidžiau į jį išžiūrėjus. Tuomet paaiškėja, kad “išorinis blizgesys kartais būna susijęs su interesų paviršutiniškumu ir nepastovumu <...>, polinkis bendrauti virsta įkyriu plepumu ir noru nuolat linkmintis noru, darbe pritrūkstama ištvermės, o veiklumas apsiriboja nuolat aptariamų, nors retai pabaigiamų oro pilių bei grandiozinių projektų planavimu”²². Didžiausias jų trūkumas - nesugebėjimas sistemingai siekti tikslo, kruopščiai apgalvoti ir suplanuoti savo veiklą, ruoštis ateičiai, gyvenimas pagal principą “ateis laikas - pažiūrėsime”.

Dėl žymaus teigiamų ir neigiamų hipertimiko savybių kontrasto, sugebėjimo sukelti ir susižavėjimą, ir nusivylimą, jo gyvenimui būdinga sėkmių ir nesėkmių, polėkių ir nuopolių kaita. Sumaniai išnaudodamas stipriąsias savo savybes, jis kartais ryškiai blykstelį pasirinktoje veikloje: “Daugelis jų yra pasiekę didelės sėkmės: sumanūs išradėjai, efektingai veikiantys politikai, apsukrūs aferistai - jie kartais pokštaudami šokteli į pačią socialinės hierar-

chijos viršūnę, tačiau retai joje užsibūna; tam jiems trūksta rimtumo ir pastovumo”²³.

Kaip ir gyvenime apskritai, politikoje jie - lengvabūdziai ir avantiūristai. Sėkmė juos lydi trumpalaikėse akcijose, kai reikia, pavyzdžiui, skubiai sušaukti mitingą, išplatinti informaciją ir pan. Jie neblogi agitatoriai, ypač kai tenka reklamuoti save. Būdami apie save geros nuomonės, lengvai įtikina tuo kitus. Turėdami daug ryšių ir pažinčių, jie nesidrovėdami tai demonstruoja, gerokai pagražindami tikrovę ir savo galimybes. Tačiau pirmas stiprus susižavėjimas jais greitai išblėsta, susidūrus su jų nepastovumu, pažadų nevykdymu, melagyste. Kitaip ir negali būti, kadangi hipertimas nemėgsta kasdieninio monotoniško darbo; jo stichija - rizika, balansavimas virš ribos tarp to, kas leidžiama ir neleidžiama. Dėl šių savybių, lengvai išryškinamų oponentų kritikos, hipertiminei asmenybei paprastai nepavyksta užkopti į politinių lyderių postus. Tačiau kartais jie, mokėdami įtikti lyderiams ir išnaudoti jų silpnybes, įsitvirtina žemesniuose valdžios ešelonuose. Mažiausiai domėdamasi realiais politinių sprendimų rezultatais, hipertiminė asmenybė dažnai daug ir garsiai triukšmauja, stengdamasis visiems įteigti, kad tik nuo jo ryšių ir įtakos priklauso visi sprendimai.

Tokios žmogaus linkusio į politinę veiklą gamtinės “modifikacijos”. Pateikti duomenys jokių būdu nereiškia, kad pagal psichologinę žmogaus konstituciją skirtingi keturi išvardyti politinės elgsenos tipai. Ji, aišku, yra žymiai įvairesnė. Visų pirma, aprašytosios žmogaus savybės paprastai pasireiškia kartu, sudarydamos daug įvairių derinių. Vienareikšmės psichopatijos ir akcentuacijos gana retos, kur kas tipiškesni sumaišytų tipologinių savybių atvejai. Antra, politiškai aktyvūs būna ir kiti, čia nepaminėti, psichologinės konstitucijos tipai, kurių veiklai gali būti būdingi, pavyzdžiui, impulsyvumas, atsargumas, neryžtingumas ir kt. Aprašyti tipai, kurių polinkis politinei veiklai sąlygojamas ne socialinių aplinkybių, o būtent prigimties. Trečia, aprašytosios savybės nėra visai pastovios - tam tikroms sąlygoms susiklosčius, jos gali paūmėti. Pavyzdžiui, grėsmė mažina žmogaus ambicijas, todėl Lietuvos gyventojai ir politikai ekonominės blokados metu buvo labiau sutelkti, disciplinuoti, pavaldūs. Dominuojančios visuomenėje nuotaikos, panašiai kaip ir atskiro žmogaus, paklūsta savo vystymosi dėsningumams. Jų pažinimas neįmanomas be žinių apie gamtinius žmogaus tipus.

NUORODOS

¹ Prichard J. C. *On the Different Forms of Insanity*. - London. - 1847.

² Ličko A. E. *Psichopatii i akcentuacii charaktera u podrostkov*. - Leningrad. - 1977.

³ Jonaitis M. *Kriminalinės pedagogikos pradmenys*. - Kaunas. - 1930. - P. 19. Tačiau patį teigė ir kiti: "Neįmanoma nustatyti ribos tarp normalaus žmogaus ir psichopato. Yra tik palaipsniis perėjimas" (Kahn E. *Psychopathic Personalities*. - New Haven. - 1931. - P. 60).

⁴ Gannuškin P. B. *Izbrannyje trudy*. - Maskva. - 1964. - P. 168.

⁵ Žr.: Leongard K. *Akcentuiovannije ličnosti*. - Kiev, 1981.; Ličko A. E. Op. cit.

⁶ Apžvalga žr.: Partridge G. E. *Current Conceptions of Psychopathic Personality* // *American Journal of Psychiatry*. - 1930. - T. 10 (1).

⁷ Preu P. W. *The Concept of Psychopathic Personality* // McHunt J. V. (ed.). *Personality and the Behavior Disorders*. - Vol. 2. - N. Y. 1944. - P. 936.

⁸ Kahn E. Op. cit. - P. 60-61.

⁹ White R. N. F. *The Abnormal Personality*. - New York. - 1981.

¹⁰ Šmal'gauzen I. I. *Puti i zakonomernosti evoliucionnogo razvitija*. - Moskva. - 1983.

¹¹ Gannuškin P. B. Op. cit. - P. 156.

¹² Ibid.

¹³ Ličko A. E. Op. cit. - P. 132.

¹⁴ Gannuškin P. B. Op. cit. - P. 157.

¹⁵ Ličko A. E. Op. cit. - P. 136.

¹⁶ Gannuškin P. B. Op. cit. - P. 152.

¹⁷ Ibid. - P. 151.

¹⁸ Ibid. - P. 152.

¹⁹ Ličko A. E. Op. cit. - P. 148.

²⁰ Gannuškin P. B. Op. cit. - P. 117 - 118.

²¹ Gannuškin P. B. Op. cit. - P. 129.

²² Ibid. - P. 129-130.

²³ Ibid. - P. 131.